

2025-01-17

Avsnitt 102: Knäck koden genom läs- och skrivstöd på SFI

SARA: Att ljuda fram ord är ett effektivt sätt att lära sig läsa. Det gäller inte bara små barn utan även vuxna med annan språkbakgrund. I det här samtalet berättar Elin och Annica från vuxenutbildningen i Eskilstuna kommun om hur de har arbetat med metoder för avkodning som ett komplement till kurserna i svenska för invandrare, SFI. Jag heter Sara Hamrén Håkansson och är kommunikatör på SPSM och säger varmt välkomna till er och ber er att presentera er själva lite närmare.

ANNICA: Tack, kul att få vara här och berätta om vårt arbete. Jag heter Annica Franzén och jag jobbar just nu som SFI-lärare på kurs B, men jag har jobbat inom SFI sedan 2003.

ELIN: Jag säger detsamma. Tack så mycket för att vi får komma och berätta om vår verksamhet. Jag heter Elin Zetterwall och arbetar som speciallärare i en specialpedagogisk verksamhet på vuxenutbildningen i Eskilstuna. Jag är också sva-lärare i grunden.

SARA: Ja, kan ni berätta lite om bakgrunden till ert läs- och skrivstöd på SFI? Hur kom det till?

ELIN: Det hela startade våren 2009 när jag började arbeta på vuxenutbildningen. Det fanns ett behov av att möta upp elever i behov av extra läs- och skrivträning riktat mot SFI. Och en tjänst skapades då. Och sen ett par år

2025-01-17

Dnr

senare så satsades det ytterligare och då kom du,
Annica, in i bilden

ANNICA:

Ja, precis. Och jag hade ju jobbat inom SFI i flera år och märkt att många elever har behov av extra stöd. Jag var lite nyfiken på hur man kunde på ett bra och lämpligt sätt stötta elever som har utmaningar. Och eftersom att läsa och skriva är en konstruktion så måste man tänka på att man kan faktiskt lära sig ett språk rent muntligt bara. Det är ju många elever som bara har språk som talas och inte skrivs. Och det som är viktigt då är ju att man måste bygga ett skriftspråk från början med eleverna. Och det man också måste komma ihåg är ju att eleverna inte är oskrivna blad när de kommer till SFI, utan de har många erfarenheter när det gäller språk och användandet av språk. Och dessutom har de olika skolbakgrund och med det har de ju olika förutsättningar för andraspråksinläring.

ELIN:

Och till en början med det, då började jag faktiskt att arbeta mer som ett extra SFI. Då var det fokus på att bygga elevernas språkförståelse med ordförståelse och språklig struktur. Jag tänker mer grammatik och ge dem förkunskaper inför nya teman och verbal förståelse. Men vi kom ganska snabbt till insikt om hur avgörande ordigenkänningen var. Så vi valde att bli mer nischade mot just de grundläggande färdigheterna, det vill säga kopplingen mellan ljud och bokstav, och automatisera läsningen. Här blev det mer ett komplement till våra kollegor som bedrev

2025-01-17

Dnr

SFI-undervisningen, även om de också arbetade med avkodning. Vi valde därför att byta helt riktning och fokusera på avkodning, det vill säga att öva upp en säker och snabb koppling mellan bokstäver och ljud, vilket är avgörande för att kunna läsa och förstå texter effektivt. Språkförståelsen är en avgörande del av läsningen, men om avkodningen saknas uteblir läsförståelsen.

ANNICA:

När vi startade upp så fick vi möjligheten från våra chefer att samtidigt som vi startade upp och utvecklade verksamheten så fick vi gå olika kurser och vi fick tid att ta del av aktuell forskning. Det som alla elever på SFI har gemensamt är att svenska är ett nytt språk. Därför har man läs- och skrivsvårigheter redan från början i och med att det är ett nytt språk man ska lära sig. Vi tittar lite på olika faktorer som kan vara orsaker till att det är så svårt för SFI-elever. Det första är ju då andra språket. Ligger det långt eller nära svenskan? Kan ha det ett annat alfabet? Andra ljud? Är det talspråk eller skriftspråk? En annan faktor är sociokulturella erfarenheter, till exempel skolbakgrund. Där kan man ju ha gått i till exempel koranskola och lärt sig läsa utantill och inte ha samma uppbyggnad av läsningen som man har i svenska. Man kan ju också ha andra svårigheter, till exempel neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, adhd, dyslexi, språkstörning, kanske också intellektuell funktionsnedsättning som gör att det är svårt även för en SFI-elev. En annan sak som är viktig när man tänker på språkinläring är motivationen. Det är inte

2025-01-17

Dnr

säkert att SFI-eleverna är motiverade just när man får en plats på SFI. Det kan vara många andra tankar som snurrar i huvudet och man tänker på sitt hemland.

SARA: Det är många delar att tänka på här förstår jag, både bakgrund och eventuella andra svårigheter och att lära sig läsa handlar både om avkodning och att förstå vad det är man läser. Finns det något i organiseringen också som kan påverka inläringen, Annica?

ANNICA: Ja, det är ju en fråga om resurser. Har vi råd att ha läs- och skrivstöd? Har vi tiden? Hur ser schemat ut för en som studerar SFI? Har vi pedagogiskt kunnande för att göra det här? Det kan finnas andra aktörer som drar i eleverna och vill ha deras tid också.

SARA: Ja, men precis. Vad intressant. Det här som ni har tagit fram, läs- och skrivstödet. Hur arbetar ni rent konkret med det?

ELIN: Vi tänker att utmaningarna som eleverna har kan bero, precis som Annica säger, på helt olika saker. För oss var inte syftet att utreda det. Man behövde inte ha diagnos. Vi hjälpte eleverna med det de behövde hjälp med. Syftet med stödet var att stärka den fonologiska medvetenheten. För att ta reda på var våra elever befann sig så började och avslutade vi alltid kursen med en screening. De flesta övningarna skedde på vår interaktiva digitala tavla och det såg vi var en framgångsfaktor. Att eleverna kunde vara aktiva framme vid tavlan och det hände många saker. Vi kunde koppla på den digitala tekniken för det är

2025-01-17

Dnr

väldigt viktigt också att man lär sig det fort. Och där tycker vi skapade möjligheter till god elevdelaktighet. Och i själva stödet utgick vi från fem huvudmoment skulle man kunna säga. Det var först att jobba med ljud. Och sen övergick vi till vokaler och konsonanter. Och sen när vi fått ihop vokaler och konsonanter så blev det stavelser som vi jobbade med. Och betoning. Och sen avslutningsvis knöt vi ihop allt det här och arbetade med skrivövningar. Så vi gick hela vägen från botten till toppen. Och som jag sa tidigare så var det första momentet just ljud. Och då började vi alltid med att arbeta med ljud och identifiera vilka ljud som finns i svenskan. Det grundar vi lite i språkforskning som har visat att spädbarn under de första 6–12 månaderna har förmåga att urskilja fonetiska skillnader mellan världens alla språkljud. Men när de börjar fokusera på sitt modersmål för att efterlikna mer språkliga ljud som språket de hör hela tiden omkring sig, då börjar den förmågan att avta. Och därför är det en utmaning när man ska lära sig ett nytt språk att uppfatta nya ljud i olika språk.

ANNICA:

När vi hade fokuserat på ljuden så började vi koppla ljuden till bokstäver. Och vi inledde med att prata om vokaler eftersom svenskan har relativt många jämfört med andra språk. Och dessutom dubbelt antal vokalljud också, långa och korta. Vi synliggjorde vokalernas placering i munnen. Främre och bakre vokaler. Vi sjöng sånger och vi ramsade på olika sätt för att eleverna skulle få chans att hänga upp det i muskelminnet. Hur ljudet såg ut på papper också.

2025-01-17

Dnr

- ELIN: Det tyckte vi var en framgång, att vi använde så många olika sinnen vid inläring. Precis som du säger, Annica. Vi sjöng, laborerade, tittade i spegel, använde digital teknik i olika former, läslistor. Alla olika ingångar till språket. Ett pass var ungefär en och en halv timme. Under det passet hade vi ganska korta delar, korta moment för uthålligheten och för god variation.
- ANNICA: Vi valde lite att gå emot det vi hade fått lära oss från litteratur och kurser som förordar att när man lär sig nya vokaler, att man ska skilja på närliggande ljud när man tränar. Men vi såg en styrka i att uppmärksamma de här detaljerna som skiljer ljuden åt. Vi tyckte till exempel att det var bättre om man tränar vokalen i och a. Då är det stor skillnad så man märker direkt. Munnen beter sig olika och den ena är främre och den andra är bakre. Men vi valde att fokusera på dem som låg nära varandra eftersom det oftast var de ljuden som fattades i elevernas språk. Till exempel så tränar vi i och e som är ganska närliggande i munnen.
- SARA: Hur tog eleverna emot det? Tyckte ni att det gick bättre när ni tränade på de här närliggande ljuden?
- ANNICA: Ja, vi tyckte att det gick bättre därför att då fick eleverna en uppfattning om att det faktiskt är skillnad på i och e. Det är ofta där problemet sitter både i uttal och sen kopplingen till ljud och bokstav. Så därför valde vi att göra så och det fungerade och vi tyckte att det var relevant. Och det gav ju goda resultat också

2025-01-17

Dnr

när vi jämförde screeningar som vi hade gjort både före och efter kursen.

ELIN:

Det man kan tillägga lite där är att i grundläggande avkodningsträning när man jobbar med barn, oftast med barn med svenska som första språk, då är det ju inte ljuden i sig som är utmaningen utan det är koppla ljuden till en symbol, till en bokstav som kan vara utmaningen. Men när man har svenska som andraspråk så är det så mycket mer i det hela. Och därför måste vi gå ner på den här detaljnivån och verkligen arbeta med det för det är ju betydelseskiljande vilket ljud du använder i ord. Det är viktigt att uppmärksamma eleverna på det. Jag kanske kan passa på att ge ett exempel på hur vi arbetade med vokalträning.

SARA:

Ja, men gärna det.

ELIN:

Och då till exempel om vi skulle börja jobba med vokaler. Jag kan ta i, e, ä precis som Annica pratade om, främre vokaler. Då började vi alltid övningarna med att hitta ljudet. Vi tog bort bokstäverna, tog bort texter, bara använde kroppen för att hitta ljuden. Och då gärna spegel. Och så laborerade vi på olika sätt. Vi hade många olika hjälpmedel när vi gjorde det. Vi använde sånger, rörelser, spegel hela tiden och modellbilder. Och då jobbade vi ofta med minimala par. Alltså det som är lika varandra, till exempel Lisa, leta, läsa. Och för oss som har svenska som förstaspråk så hör man ganska fort skillnad på det. Men det gör inte våra andraspråkselever som inte har

2025-01-17

Dnr

tränat tillräckligt mycket på det. Och då satte vi ord på vad som skilde munnarna åt. Och då till exempel arbetade vi med de här främre i, e, ä och kallade dem för de glada vokalerna. För att kunna hänga upp det i minnet. Och då kunde man titta i spegeln och på oss och se att i var bara lite glad och munnen var stängd. Och e är mycket glad och skrattar som vi säger då. Och ä är mycket öppen och också glad. Och här krävs det medveten träning av munnens motorik för att eleverna ska kunna forma nya ljuden. Vi skojar mycket och har mycket glädje i undervisningen. Det är viktigt. Till exempel på ä som är en lite klurig vokal, då pratar vi om lammet som bräker och säger ”määä” och hittar det [skratt]. Och hittar lite lustfyllt i det. Och de här krokarna är så viktiga. Så det kunde vi se sen när vi skrivtränade och lästränade med eleverna, att de tittade på munnen eller kände efter. Är den lite glad eller mycket glad? Och då kunde de hitta rätt vokal. Om det var i eller e till exempel.

SARA:

Vad intressant. Det gäller verkligen att hitta rätt exempel och få träna på rätt delar där. Och som ni säger, att hitta motivation så att man känner att det inte heller blir för barnsligt eller så. Det är väl ganska vanligt att man håller på med de här ljuden till exempel hur djur låter med barn också. Men som vuxen får man ha det på lite annan nivå. Men ändå lustfyllt. Det är tufft att lära sig ett nytt språk som vuxen.

2025-01-17

Dnr

- ELIN: Jag tänker precis som du säger det här. Att det inte ska bli barnsligt när man arbetar med vuxna. Det är jätteviktigt. Men vi har inte upplevt att eleverna känner att det blir barnsligt för att vi är i ett sånt sammanhang. Och vi har en sån ömsesidig respekt för varandra i klassrummet, så det blir aldrig den ojämna konversationen, utan vi håller på samma nivå.
- SARA: Du nämnde lite där innan, Annica, om resultat. Har ni sett några mer effekter av att jobba på det här sättet som ni har gjort?
- ANNICA: Ja, det har vi gjort och det har gett goda kvantitativa resultat. Det vill säga att man har fler antal rätt på de här testerna vi har gjort, avkodningstest, lästest och läshastighetstest också. Men det som vi tog fasta på, som Elin pratade om också, det är just det här att det stärkte elevernas självförtroende. Att kunna känna att jag har lite koll på det här. Jag vet skillnaden på det som jag inte visste förut och medvetenheten om det här. Efter att vi hade avslutat de här kurserna i läs- och skrivstöd, vi kallar dem för kurser, så träffade vi alltid en lärare och lämnade över och pratade om eleven. Då fick vi ofta tillbaka från läraren att eleverna har blivit jätteduktiga och de kommer tillbaka till klassrummet och de vill förklara vokaler och det som de har internaliserat har de velat ta med sig till övriga gruppen. Så det är både en kvantitativ och kvalitativ vinst.
- SARA: Hade du någonting du ville tillägga, Elin?

2025-01-17

Dnr

- ELIN: Det jag tänker också komplettera med din kommentar där, Annica, det är ju också lärandet för längre tid. Att när man får möjligheten att hitta rätt i god tid i sin läs- och skrivinläring, hur det gynnas genom hela studietiden sen, att man kan plocka upp det. Men det kräver ju också ett fortsatt arbete.
- ANNICA: Det var ju det vi tänkte då när vi ville träffa läraren och göra en liten överlämning och avstämning, att det här måste man fortsätta med. Det är inget man kan lära sig på några veckor och att det stannar kvar utan man måste hela tiden underhålla det. Därför erbjöd vi också ett litet kit som läraren kunde ha. Det kunde innehålla övningar, läslistor och lite tips och råd hur man kunde fortsätta i klassrummet i samma anda.
- SARA: Just det, för det här som ni gjorde var ett komplement till den vanliga SFI-undervisningen. Skedde det under en kortare period?
- ANNICA: Ja, det gjorde det. Vi har provat lite olika eftersom vi har utarbetat det här. Men då har vi märkt att det är bättre att komprimera tiden lite. Under en femveckorsperiod träffade vi en liten elevgrupp, sex till åtta elever, fyra gånger i veckan i ungefär en och en halv timme. Då gick vi igenom de här olika grundområdena som Elin berättade om tidigare och vi tyckte att det var ganska lagom tid att hårdköra faktiskt. Även om det bara var en och en halv timme åt gången så tar det ganska mycket på eleverna. Efter de här fem veckorna så var kursen avslutad. Om

2025-01-17

Dnr

någon behövde så kan man eventuellt få möjligheten att gå en kurs till vid behov.

SARA: Hur valde ni ut eleverna? Var det eleverna själva som valde att gå eller var det något slags utvald system?

ELIN: Det var lite olika men främst är det klasslärarna som upptäckte elever som hade utmaningar. Sen blev det faktiskt ett litet rykte om oss. Det var flera elever som kontaktade oss själva också både i korridoren och via läraren. Det var en jättefin respons på det. Men främst var det via klassläraren.

SARA: De elever som gick den här intensiva insatsen, var det förutom SFI-utbildningen, ytterligare timmar i deras utbildning?

ANNICA: Ja, de fick extra tid för att göra det här och det var då det ibland kunde krocka med andra aktörer, så att vi fick jobba lite för att eleverna skulle få den här extra tiden och inte ta av SFI-tiden.

ELIN: Jag kände att vi hade god dialog, framförallt med Arbetsförmedlingen som annars kan ha många kurser på andra halvan, som vi kallar det, på andra delen av dagen. Men vi hade god kommunikation och blev oftast prioriterade att ha vår kurs. Man såg vinningen i det eftersom vårt huvudsakliga uppdrag på vuxenutbildningen är att våra elever ska komma ut i jobb. Då är det jättefint att alla gick ihop som en samlad enhet och jobbade med det här.

SARA: Ett fint samarbete där alltså.

2025-01-17

Dnr

ELIN: Ja, precis.

SARA: Enligt kursplanen för SFI ska en elev med ett annat modersmål än svenska få lära sig och utveckla ett funktionellt andraspråk. Utifrån den formuleringen, vad tänker ni är det viktigaste att erbjuda elever som ska läsa SFI?

ANNICA: [hör inte 0:19:13] Ett funktionellt språk kan betyda många olika saker. Det som är viktigast är att man möter eleverna där de är och vilka behov de har. Är det jobb eller studier man ska fortsätta med? Man måste alltid utgå från elevens behov och kunskap. Vuxenutbildningen har som mål att se till att eleverna är rustade för kommande yrkesliv på olika sätt. Det innebär i Sverige att man måste vara litterat och ha grundläggande kunskaper i att läsa och skriva på svenska. Det måste vi jobba med så att man ger eleverna de verktygen som behövs. Om man inte får det här stödet, om läs- och skrivträning inte förekommer, då kan glappet mellan det här funktionella språket och skolspråk bli påtagligt efter SFI om man ska eventuellt fortsätta att studera grundläggande svenska eller gymnasial svenska. Så stödet är mycket viktigt för att man ska överbrygga det här glappet.

SARA: Och kan du förklara där? Du sa funktionellt andraspråk och skolspråk. Vad är det som är skillnaden däremellan?

2025-01-17

Dnr

- ANNICA: Jag tänker att ett funktionellt språk som SFI representerar, det är ett språk där man ska klara sig i vardagslivet, kunna fungera i samhället. Ett skolspråk är ju oftast kanske inriktat på ämnet svenska och det innebär lite andra utmaningar än att bara prata om sitt vardagliga liv.
- SARA: Ja, just det. Ja, det börjar bli dags att runda av det här samtalet och jag tackar för att ni har medverkat. Men innan vi slutar helt så vill jag fråga om ni har något råd att skicka med till våra lyssnare.
- ANNICA: Jag tycker att man ska vara väldigt noga med att utgå från eleven och titta vad man har för bakgrund när det gäller läs och skriv. Och att man stöttar där eleven är så att man inte missar något viktigt steg i läs- och skrivinläringen och träningen av den.
- ELIN: Ja, och jag tänker att det är så viktigt att ha elevdelaktighet, att man pratar med eleven, att eleven är delaktig och en viktig punkt i utvecklingen av undervisningen som man bedriver. Jag vill också knyta an till det vi pratat om tidigare, hur viktigt det är att både arbeta med färdighetsträning och kompensation om det behövs för eleven. Att det är ett komplement till varandra, inte antingen eller.
- SARA: Ja, men väldigt spännande att få höra hur ni har arbetat. Återigen, tack för att ni har medverkat här i podden *Lika värde*.
- ANNICA: Tack själv. Det var jättekul att få komma hit och berätta om det.

2025-01-17

Dnr

ELIN: Ja, tusen tack. Det var jättetrevligt att få berätta om vår verksamhet och vårt jobb.

SARA: Och om du som lyssnar vill veta mer om den viktiga avkodningsträningen finns det mängder av läsning på vår webbplats. Vi vill även tipsa om avsnitt 94 av vår podd. Det handlar om pedagogisk utredning av läs- och skrivsvårigheter. Och vi har även kurser och webinarier i ämnet. Du hittar allt detta på www.spsm.se. Tack för att du har lyssnat.

Signatur